

TALABALARNING DIDAKTIK IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOGIK TA'LIM KLASTERINING O'RNI

Shabbazova Nodira Xamzayevna

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

E-mail: nodirashabbozova@gmail.com Tel.: +998942657465

ORCID: 0009-0006-1626-3093

Annotatsiya. Mazkur maqolada pedagogik ta'lim klasteri sharoitida talabalarning didaktik ijodkorligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Zamonaviy ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchidan nafaqat nazariy bilimlarni o'zlashtirish, balki ularni amaliy vaziyatlarda ijodiy qo'llash, ta'lim mazmunini mustaqil loyihalash, innovatsion pedagogik yechimlarni ishlab chiqish va o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos didaktik vositalarni tanlash kompetensiyalariga ega bo'lish talab etiladi. Shu nuqtayi nazardan pedagogik ta'lim klasteri oliy ta'lim muassasasi, maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim tashkilotlari, malaka oshirish va qayta tayyorlash muassasalari, ilmiy-tadqiqot subyektlari hamda boshqa manfaatdor hamkorlarning o'zaro integratsiyasini ta'minlovchi samarali ta'limiy muhit sifatida qaraladi.

Kalit so'zlar: pedagogik ta'lim, ta'lim klasteri, pedagogik ta'lim klasteri, didaktik ijodkorlik, kreativlik, bo'lajak o'qituvchi, didaktik kompetensiya, pedagogik faoliyat, innovatsion ta'lim, ta'lim va amaliyot integratsiyasi.

Аннотация. В статье анализируются педагогические возможности развития дидактического творчества студентов в условиях педагогического образовательного кластера. В современных условиях от будущего учителя требуется не только усвоение теоретических знаний, но и способность творчески применять их в практических ситуациях, самостоятельно проектировать содержание обучения, разрабатывать инновационные педагогические решения и выбирать дидактические средства с учетом индивидуальных потребностей обучающихся. В этом контексте педагогический образовательный кластер рассматривается как эффективная образовательная среда, обеспечивающая интеграцию высших образовательных учреждений, организаций дошкольного и общего среднего образования, учреждений повышения квалификации, научно-исследовательских субъектов и других заинтересованных партнеров.

Ключевые слова: педагогическое образование, образовательный кластер, педагогический образовательный кластер, дидактическое творчество, креативность, будущий учитель, дидактическая компетентность, педагогическая деятельность, инновационное образование, интеграция образования и практики.

Abstract. The article analyzes the pedagogical possibilities of developing students' didactic creativity within the conditions of a pedagogical education cluster. Modern teacher education requires future teachers not only to acquire theoretical knowledge but also to apply it creatively in practical situations, independently design learning content, develop innovative pedagogical

solutions, and select didactic tools according to learners' individual needs. In this regard, a pedagogical education cluster is considered an effective educational environment that integrates higher education institutions, preschool and general secondary education organizations, professional development institutions, research organizations and other stakeholders.

Keywords: *pedagogical education, educational cluster, pedagogical education cluster, didactic creativity, creativity, effective teacher, didactic competence, pedagogical activity, innovative education, integration of education and practice.*

KIRISH. Bugungi kunda ta'lim tizimida yuz berayotgan globallashtirish, raqamlashtirish va innovatsion jarayonlar pedagog kadrlarni tayyorlash mazmuni va texnologiyalarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Zamonaviy o'qituvchi tayyor bilimlarni yetkazib beruvchi mutaxassis emas, balki ta'lim jarayonini loyihalovchi, pedagogik vaziyatlarni tahlil qiluvchi, o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga oluvchi va muammolarga ijodiy yechim topa oladigan professional sifatida namoyon bo'lishi zarur. Shu nuqtayi nazardan, bo'lajak o'qituvchilarda didaktik ijodkorlikni rivojlantirish pedagogik ta'limning muhim vazifalaridan biridir. Didaktik ijodkorlik o'qituvchining ta'lim maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari va natijalarini o'zaro uyg'unlashtirgan holda yangicha, samarali va pedagogik jihatdan asoslangan yechimlarni ishlab chiqish qobiliyatini anglatadi. Bunday qobiliyat tayyor nazariy bilimlarni egallash bilangina emas, balki ularni real pedagogik faoliyat bilan bog'lash orqali shakllanadi.

Oliy pedagogik ta'limning an'anaviy modelida nazariy tayyorgarlik bilan amaliy faoliyat o'rtasida muayyan uzilishlar mavjud bo'lishi mumkin. Talaba auditoriyada pedagogik nazariyalarni o'rgangan bo'lsa-da, ularni real ta'lim sharoitida mustaqil qo'llash, dars jarayonida yuzaga keladigan nostandart vaziyatlarga moslashish va yangi didaktik yechimlar yaratishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Pedagogik ta'lim klasteri aynan shu muammoni bartaraf etishga xizmat qiluvchi integrativ mexanizm sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik ta'lim klasteri oliy ta'lim muassasasi va ta'lim amaliyoti subyektlari o'rtasidagi tizimli hamkorlikni tashkil etish imkonini beradi. Bunda universitet professor-o'qituvchilari, maktab o'qituvchilari, amaliyotchi pedagoglar, talabalar va boshqa mutaxassislarining hamkorligi yagona ta'limiy makonda amalga oshiriladi. Natijada talaba pedagogik faoliyatning real muhitiga yaqinlashadi, nazariy bilimlarini amaliyotda sinab ko'radi, o'z faoliyatini tahlil qiladi va yangi pedagogik g'oyalarni ishlab chiqishga imkon topadi. Maqolaning maqsadi pedagogik ta'lim klasterining talabalarning didaktik ijodkorligini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlarini nazariy jihatdan asoslash hamda mazkur jarayonning samaradorligini ta'minlovchi shart-sharoitlarni aniqlashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Kreativlik va ijodkorlik muammosi pedagogika, psixologiya va ta'lim metodikasi doirasida keng o'rganilgan. Kreativlik shaxsning yangi va original g'oyalarni ilgari surish, mavjud muammolarga noodatiy yechim topish, turli imkoniyatlarni ko'ra olish va yangi mahsulot yoki g'oya yaratish qobiliyati

bilan bog‘liq. Pedagogik faoliyat nuqtayi nazaridan kreativlik o‘qituvchining mavjud metod va texnologiyalarni shunchaki qo‘llashi emas, balki ularni muayyan ta‘limiy vaziyatga moslashtirishi, zarur hollarda yangi metodik yechimlarni yaratishi bilan tavsiflanadi. Didaktik ijodkorlik esa kreativlikning pedagogik jarayonni tashkil etishga yo‘naltirilgan maxsus ko‘rinishi sifatida qaralishi mumkin.

Didaktik ijodkorlikning mazmunini quyidagi komponentlar orqali tavsiflash maqsadga muvofiq: Motivatsion komponent — talabaning pedagogik faoliyatga, yangilik yaratishga, o‘z ustida ishlashga va ta‘lim jarayonini takomillashtirishga bo‘lgan ichki ehtiyoji. Kognitiv komponent — didaktika, pedagogika, psixologiya, fan metodikasi va zamonaviy ta‘lim texnologiyalariga oid bilimlarning mavjudligi.

Operatsion-faoliyatli komponent — mavjud bilimlarni amaliy pedagogik vaziyatlarda qo‘llash, darsni loyihalash, metod va vositalarni tanlash hamda o‘quv faoliyatini tashkil etish qobiliyati. Kreativ komponent — pedagogik muammolarga original yondashish, muqobil yechimlarni ishlab chiqish, yangi didaktik g‘oyalarni ilgari surish qobiliyati. Refleksiv komponent — o‘z pedagogik faoliyatini baholash, xatolarni aniqlash, natijalarni tahlil qilish va keyingi faoliyatni takomillashtirish qobiliyati. Mazkur komponentlarning o‘zaro uyg‘unligi talabaning didaktik ijodkorligini yaxlit sifat sifatida shakllantiradi.

Tadqiqotda tizimli, kompetensiyaviy, faoliyatga yo‘naltirilgan, shaxsga yo‘naltirilgan va integrativ yondashuvlardan foydalanish didaktik ijodkorlikni rivojlantirish mexanizmlarini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, pedagogik kuzatuv, suhbat, faoliyat mahsulotlarini tahlil qilish, pedagogik vaziyatlarni modellashtirish va refleksiv tahlil kabi metodlardan foydalanish mumkin.

PEDAGOGIK TA‘LIM KLASASTERINING DIDAKTIK IJODKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDAGI IMKONIYATLARI. Pedagogik ta‘lim klasterining asosiy afzalligi ta‘lim jarayonining turli subyektlarini o‘zaro hamkorlikka jalb qilish orqali yagona pedagogik muhitni shakllantirishdan iborat. Mazkur muhitda talaba faqat ta‘lim oluvchi emas, balki pedagogik jarayonning faol subyekti sifatida ishtirok etadi. Birinchidan, pedagogik ta‘lim klasteri nazariya va amaliyot integratsiyasini ta‘minlaydi. Talaba oliy ta‘lim muassasasida o‘zlashtirgan didaktik bilimlarini amaliyot davomida sinab ko‘rish imkoniga ega bo‘ladi. Masalan, darsni loyihalash bo‘yicha nazariy bilim olgan talaba maktab amaliyotida turli dars modellarini ishlab chiqishi, ularni sinovdan o‘tkazishi va natijalar asosida takomillashtirishi mumkin. Bu jarayon didaktik bilimlarning amaliy kompetensiyaga aylanishini ta‘minlaydi. Ikkinchidan, klaster muhiti real pedagogik muammolar bilan ishlash imkonini beradi. Ta‘lim jarayonida har bir o‘quvchi, sinf va pedagogik vaziyat o‘ziga xosdir. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchi oldindan tayyorlangan yagona metodik qolipdan foydalanish bilan cheklanmasligi kerak. Klaster doirasida talabaga real yoki modellashtirilgan pedagogik vaziyatlar taklif etilib, ularga bir nechta muqobil yechimlarni ishlab chiqish topshirig‘i berilishi mumkin. Uchinchidan, pedagogik ta‘lim klasteri hamkorlikdagi ijodiy faoliyat uchun qulay sharoit yaratadi. Talabalar o‘zaro kichik guruhlarda ishlash, dars loyihalarini ishlab chiqish, metodik ishlanmalarni muhokama qilish, o‘qituvchilar tajribasini o‘rganish va o‘z takliflarini ilgari

surish orqali ijodiy fikrlashni rivojlantiradilar. To‘rtinchidan, klaster mikro o‘qitish va pedagogik sinov imkoniyatlarini kengaytiradi. Talaba qisqa dars fragmentini mustaqil ishlab chiqib, uni guruh oldida namoyish etadi. Keyinchalik professor-o‘qituvchi va amaliyotchi pedagoglar tomonidan berilgan fikr-mulohazalar asosida o‘z dars ishlanmasini takomillashtiradi. Mazkur jarayon ijodkorlik bilan bir qatorda refleksiv ko‘nikmalarni ham rivojlantiradi. Beshinchidan, klaster doirasida loyiha faoliyatidan foydalanish talabalarning didaktik ijodkorligini sezilarli darajada faollashtirishi mumkin. Masalan, “Interfaol dars modeli”, “Raqamli didaktik resurs”, “Muammoli ta’lim ssenariysi”, “Individual ta’lim trayektoriyasi” kabi loyihalarni ishlab chiqish orqali talabalar o‘z pedagogik g‘oyalarini amaliy mahsulotga aylantiradilar. Oltinchidan, zamonaviy pedagogik ta’lim klasterida raqamli texnologiyalar ham muhim o‘rin tutadi. Raqamli ta’lim platformalari, multimedia resurslari, interaktiv topshiriqlar, elektron portfolio va boshqa vositalar talabaning didaktik loyihalash imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq texnologiyaning o‘zi ijodkorlikni avtomatik tarzda shakllantirmaydi. Muhim jihat — undan pedagogik maqsadga muvofiq va ijodiy foydalanishdir.

DIDAKTIK IJODKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. Pedagogik ta’lim klasteri sharoitida talabalarning didaktik ijodkorligini rivojlantirish uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlarni ta’minlash maqsadga muvofiq.

1. Ijodiy va psixologik jihatdan qulay ta’lim muhitini yaratish

Talaba o‘z g‘oyalarini erkin ilgari sura oladigan, xato qilishdan qo‘rqmaydigan va turli pedagogik yechimlarni sinab ko‘rishga imkon beradigan muhitga ega bo‘lishi kerak. Bunday muhitda o‘qituvchi nazoratchi emas, balki mentor va hamkor vazifasini bajaradi.

2. Ta’limni real pedagogik amaliyot bilan integratsiyalash

Talabalarning didaktik ijodkorligini rivojlantirishda auditoriya mashg‘ulotlarini maktabdagi amaliy faoliyat bilan bog‘lash muhim. Har bir nazariy mavzu imkon qadar amaliy topshiriq, pedagogik vaziyat yoki loyiha bilan yakunlanishi lozim.

3. Muammoli va loyihaviy topshiriqlar ulushini oshirish

“Qanday qilib?”, “Nima uchun?”, “Agar shunday bo‘lsa-chi?” kabi savollar asosida tashkil etilgan topshiriqlar talabaning divergent fikrlashini faollashtiradi. Bir muammoga bir nechta yechim ishlab chiqish topshirig‘i didaktik ijodkorlikni rivojlantirishning samarali vositalaridan biridir.

4. Refleksiv faoliyatni tizimli tashkil etish

Talaba bajarilgan ishning natijasini tahlil qilishi, o‘zining kuchli va zaif jihatlarini aniqlashi hamda keyingi faoliyat uchun takliflar ishlab chiqishi kerak. Shu maqsadda pedagogik kundalik, refleksiv esse, elektron portfolio va o‘z-o‘zini baholash varaqalaridan foydalanish mumkin.

5. Amaliyotchi pedagoglar bilan mentorlik tizimini yo‘lga qo‘yish

Klaster tarkibidagi tajribali o‘qituvchilarning talabalar bilan hamkorligi kasbiy tajribaning bevosita uzatilishiga imkon beradi. Mentor talabaning darsini kuzatadi, uning metodik yechimlarini tahlil qiladi va takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar beradi.

DIDAKTIK IJODKORLIKNI RIVOJLANTIRISH MODEL. Pedagogik ta'lim klasterida didaktik ijodkorlikni rivojlantirish jarayonini shartli ravishda to'rt bosqichda tashkil etish mumkin.

Birinchi bosqich — diagnostik-motivatsion bosqich. Ushbu bosqichda talabalarning mavjud bilimlari, kreativ fikrlashi, pedagogik motivatsiyasi va didaktik faoliyatga tayyorgarlik darajasi aniqlanadi. Shu asosda individual rivojlanish yo'nalishlari belgilanadi. Ikkinchi bosqich — nazariy-kognitiv bosqich. Talabalarga didaktik loyihalash, kreativ pedagogika, innovatsion ta'lim texnologiyalari, pedagogik diagnostika va refleksiya bo'yicha nazariy bilimlar beriladi. Uchinchi bosqich — ijodiy-amaliy bosqich. Talabalar pedagogik vaziyatlarni modellashtiradilar, dars loyihalarini ishlab chiqadilar, mikroo'qitishda ishtirok etadilar, innovatsion metodlarni sinab ko'radilar va pedagogik loyihalarni amalga oshiradilar. To'rtinchi bosqich — refleksiv-baholash bosqichi. Talabaning didaktik mahsulotlari, dars faoliyati, kreativ yechimlari va pedagogik refleksiyasi tahlil qilinadi. Natijalar asosida keyingi rivojlanish vazifalari belgilanadi. Mazkur modelning o'ziga xos jihati shundaki, jarayon chiziqli emas, balki siklik xarakterga ega. Ya'ni talaba faoliyat natijalarini tahlil qilib, yangi maqsadlarni belgilaydi va takomillashtirilgan pedagogik yechimlarni qayta sinab ko'radi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA. Pedagogik ta'lim klasteri sharoitida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabaning pedagogik faoliyatga subyekt sifatida kirib borishini ta'minlaydi. Bunda talaba tayyor metodik tavsiyalarni o'zlashtirish bilan cheklanmay, o'zining didaktik yechimlarini ishlab chiqishga yo'naltiriladi.

Didaktik ijodkorlikni baholashda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

Mezoni Asosiy ko'rsatkichlar

Motivatsion Yangilik yaratishga qiziqish, pedagogik faoliyatga ichki motivatsiya

Kognitiv Didaktik bilimlarning kengligi va tizimlilik

Kreativ Original g'oya, muqobil yechim va noodatiy metodik yondashuv

Faoliyatli Darsni loyihalash va innovatsion metodlardan foydalanish

Refleksiv O'z faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirish qobiliyati

Mazkur mezonlar asosida talabaning didaktik ijodkorligini yuqori, o'rta va past darajalarga ajratish mumkin. Yuqori darajada talaba pedagogik muammolarni mustaqil tahlil qiladi, bir nechta original yechimlarni taklif etadi, ta'lim mazmuni va metodlarini ijodiy uyg'unlashtiradi, o'z faoliyatini tanqidiy tahlil qiladi.

O'rta darajada talaba mavjud metodlardan samarali foydalanadi, ayrim hollarda mustaqil yechimlar ishlab chiqadi, biroq murakkab pedagogik vaziyatlarda o'qituvchi ko'magiga ehtiyoj sezadi. Past darajada esa talaba tayyor metodik qoliplarga tayanadi, mustaqil pedagogik yechim ishlab chiqishda qiynaladi va o'z faoliyatini refleksiv tahlil qilish ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmagan bo'ladi. Pedagogik ta'lim klasterining samaradorligi aynan talabaning "bilimni egallash" holatidan "bilim asosida yangi pedagogik mahsulot yaratish" holatiga o'tishida namoyon bo'ladi. Shu sababli klaster faoliyatining natijadorligini faqat o'zlashtirish ko'rsatkichlari bilan emas, balki talabalarning yaratgan dars loyihalari, metodik ishlanmalari, pedagogik vaziyatlarga bergan yechimlari va refleksiv faoliyati orqali ham baholash lozim.

Shuningdek, klaster modeli professor-o'qituvchining rolini ham o'zgartiradi. An'anaviy ta'limda o'qituvchi asosan bilim manbai sifatida qaralsa, klaster sharoitida u talabanning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi mentor, fasilitator, konsultant va ekspert sifatida faoliyat yuritadi.

XULOSA. Pedagogik ta'lim klasteri talabalarning didaktik ijodkorligini rivojlantirish uchun integrativ, amaliyotga yo'naltirilgan va hamkorlikka asoslangan pedagogik muhitni yaratish imkonini beradi. Uning asosiy pedagogik qiymati oliy ta'lim va real pedagogik amaliyot o'rtasidagi uzviy aloqani ta'minlash, talabani faol pedagogik faoliyatga jalb qilish hamda ijodiy tashabbuslarini qo'llab-quvvatlashdan iborat. Tadqiqot natijasida didaktik ijodkorlik talabanning pedagogik bilim, ko'nikma va malakalarini ijodiy qo'llash, yangi didaktik yechimlarni ishlab chiqish, ta'lim jarayonini mustaqil loyihalash va o'z faoliyatini reflektiv baholash qobiliyatlarini birlashtiruvchi kompleks sifat sifatida qaralishi asoslandi. Pedagogik ta'lim klasterida didaktik ijodkorlikni rivojlantirish uchun nazariya va amaliyot integratsiyasi, ijodiy ta'lim muhiti, muammoli va loyihaviy topshiriqlar, mikroo'qitish, mentorlik, raqamli vositalardan foydalanish hamda reflektiv faoliyatni tizimli tashkil etish muhim pedagogik shart-sharoitlar hisoblanadi. Shuningdek, didaktik ijodkorlikni rivojlantirish jarayonida talabanning faqat yakuniy natijasini emas, balki uning pedagogik g'oya yaratishi, muqobil yechimlarni ilgari surishi, metodik qaror qabul qilishi, o'z faoliyatini tahlil qilishi va uni takomillashtira olishi ham baholanishi lozim. Umuman olganda, pedagogik ta'lim klasteri bo'lajak o'qituvchilarni zamonaviy ta'lim muhitida mustaqil, kreativ va innovatsion faoliyat yurita oladigan mutaxassis sifatida tayyorlashning istiqbolli mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur yondashuvning izchil joriy etilishi ta'lim sifati va bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2006.
2. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
3. Muslimov N.A. va boshq. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. – Toshkent: Sano-standart, 2015.